

Андрій МАЗОВІТА

Національний університет “Львівська політехніка”,
аспірант кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
andrii.b.mazovita@lpnu.ua
ORCID: 0009-0009-8132-9687

ДОСТУПНІСТЬ ЯК ФАКТОР УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У СУДОЧИНСТВІ

<http://doi.org/10.23939/law2024.44.141>

© Мазовіта А., 2024

Доступність суду, як елемент правової держави, відіграє вагомий роль у реалізації права громадян на справедливий суд. В сучасних умовах потрібно проаналізувати основні бар'єри, які можуть обмежувати участь громадськості у судочинстві. Аргументовано, що усунення таких бар'єрів може сприяти активніше звертатися до суду по захист законних прав та інтересів, залучати громадськість до участі у судочинстві як через безпосередню участь у судовому розгляді, так і через інститути громадського контролю.

Створення належних передумов для здійснення правосуддя на етапі становлення і розвитку сучасних демократій набуває виняткового значення. Надзвичайно важливою є розбудова системи судів, яка буде ефективною і доступною для кожного, хто в силу свого власного волевиявлення (позивач, представник ЗМІ) або за вимогою закону (відповідач, свідок, експерт) постане як учасник судового процесу.

Доступ до правосуддя – важлива гарантія дієвості закону на території держави. Це важливий крок до забезпечення невідворотності юридичної відповідальності, відновлення справедливості. Водночас це одна з умов утвердження громадянського суспільства, де кожен громадянин має усвідомлення себе як суб'єкта права, здатного у передбачених законом випадках скористатися правовим захистом держави.

Доступність правосуддя – невід'ємний атрибут правової держави. Водночас забезпечення вільного доступу до правосуддя є глобальною проблемою, оскільки існує в багатьох державах світу. Справедливе, неупереджене, доступне правосуддя ми визначаємо як одну з фундаментальних умов демократичного розвитку української держави на шляху до її євроінтеграції.

Досліджуючи феномен доступності правосуддя, оцінюємо окремі загрози й виклики, які постають перед Україною і світом упродовж останніх років. У нашій роботі викладаємо власну візію векторів для термінологічної розробки окремих юридичних понять, що є суміжними з реалізацією особою закріпленого в Конституції України права на судовий захист.

Ключові слова: судова влада, громадська участь, право на судовий захист, доступ до правосуддя, участь у судовому процесі, судова реформа, демократія, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Попри розуміння ролі якості правосуддя в Україні на її шляху до євроінтеграції, необхідності утвердження в державі стійких демократичних стандартів життя, в

науковій літературі залишаються відкритими питання щодо змістовного наповнення поняття “доступ до правосуддя”, містяться суперечливі роздуми щодо віднесення права на доступ до правосуддя до невід’ємних конституційних прав людини, обговорюється доцільність зарахування доступності правосуддя до числа фундаментальних принципів побудови та функціонування судової системи.

Аналіз дослідження проблеми. Окремі загальнотеоретичні питання доступності правосуддя для громадськості розкриваються в роботах Н. Бортник, Т. Брезіна, В. Горбалінського, І. Жаровської, М. Кельмана, А. Коренева, А. Лужанського, Л. Руденко, Т. Фулей, І. Хомишин, О. Швагер тощо. Проблеми реалізації права на доступ до правосуддя ґрунтовно досліджує Н. Сакара. На конституційно-правовому дослідженні доступності правосуддя як елемента права на судовий захист зосередили свою увагу О. Лемак і Ю. Бисага. Обмеження доступу до правосуддя під час російсько-української війни досліджують А. Герич та Л. Романадзе. Питання доступу до суду актуалізоване також серед іноземних науковців, представників наукових шкіл Європейського Союзу, Великої Британії, США, Канади, Бразилії та інших держав. Проаналізовано окремі праці Х.-Х. А. Рубіо, К. Яннібаса, Т. Олімпіо-Феррейри та деяких інших представників іноземної наукової спільноти.

Метою статті є теоретико-правове дослідження доступності правосуддя як фактора участі громадян у судочинстві, з’ясування особливостей громадської участі у функціонуванні судової системи у перехідний період право- та державотворення в Україні.

Виклад основного матеріалу. В науковій літературі під доступом до правосуддя часто розуміється доступність незалежного і безстороннього вирішення спорів у суді за встановленою законом процедурою, на засадах верховенства права. Доступ до правосуддя може розглядатися як суб’єктивне юридичне право, яке черпає силу у нормах конституції нашої держави. Не будучи прямо передбаченим, воно змістовно знаходить у ній своє вираження. Зокрема, це стосується статті 55 Конституції України, яка гарантує кожній людині і громадянину судовий захист основоположних прав і свобод. Стаття 124 Конституції України гласить, що правосуддя в Україні здійснюють лише суди, а делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. В контексті дослідження права на доступ до правосуддя, на наш погляд, є вагомими також норми статей 125 (закріплює принцип територіальності і спеціалізації) і 129 (визначає основні засади судочинства) Конституції України [3].

Забезпечення ефективного доступу до правосуддя гарантується низкою міжнародних нормативних актів, зокрема Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (стаття 14) [6] та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 6) [2]. Зазначені документи передбачають важливі права обвинуваченої особи, зокрема право на термінові і докладні роз’яснення обвинувачення мовою, яку розуміє обвинувачена особа, право на перекладача, містять гарантію здійснення правосуддя без невинуватих затримок, передбачають право на одержання безоплатної кваліфікованої юридичної допомоги захисника, якщо особа не має фінансової можливості оплатити послуги захисника самостійно.

У каталозі юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками) (п.п. 4.3.9.1) міститься важливе роз’яснення частини 1 статті 55 Конституції України, яке стосується поняття “доступ до суду”. З позицій Конституційного Суду формується уявлення досліджуваного правового явища як частини “права на судовий захист” [3]. Отже, вважаємо достатньо обґрунтованою позицію науковців, які право на доступ до суду розглядають як елемент права на судовий захист. Погоджуємося з таким підходом саме в тій частині, що забезпечення доступності правосуддя – необхідна умова реалізації кожному права на справедливий суд, гарантованого конституцією і законами держави. Водночас вважаємо, що право на доступ до правосуддя, як і

більша частина гарантованих державою можливостей не існує автономно, а перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими правами. Воно пов'язане з такими правами, як право на судовий розгляд та судові оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, право на обґрунтоване судові рішення, право бути заслуханим, право на інформацію щодо рішення, право на інформацію щодо звинувачення, право на апеляційне оскарження тощо. Всі перелічені можливості людини і громадянина можуть розглядатися однорядово як частина права на судовий захист, яке, на нашу думку, характеризується більшим рівнем узагальнення.

Право на судовий захист не позбавляє суб'єктів правовідносин можливості досудового врегулювання спорів. Однак звернення до суду за захистом порушеного права характеризується більшою ефективністю порівняно з іншими, несудовими засобами захисту прав людини. Неюрисдикційна форма захисту залежить від добросовісної поведінки правопорушника. Тільки частина правових спорів може бути вирішена у позасудовому порядку, наприклад, завдяки медіації чи шляхом примирення сторін ще до винесення остаточного рішення у справі. Класичний судовий розгляд, що має наслідком прийняття відповідного судового рішення, був і залишається законним та найбільш дієвим засобом вирішення правових спорів.

Правосуддю належить особливе місце в системі гарантій прав людини, а доступ до правосуддя може визначатися як невід'ємний елемент права особи на судовий захист, гарантований Конституцією та іншими законами держави. Право на судовий захист є одним з фундаментальних прав людини, яке належить до громадянських прав і знаходить своє закріплення на конституційному рівні не тільки в Україні, але й у більшості розвинених держав світу [7, с. 138]. О. Лемак визначає право на судовий захист як суб'єктивне публічне право особи на доступ до незалежного і безстороннього вирішення спорів за встановленою правовою процедурою, на засадах верховенства права і справедливості і, фактично, ототожнює два поняття.

Поняття "доступ до правосуддя" має ознаки багатоаспектного юридичного явища, а тому, залишаючись необхідною передумовою реалізації права на судовий захист, може визначатися як самостійне конституційне право.

Т. Брезіна, Н. Бортник та І. Хомишин характеризують доступ до правосуддя як наявність, правове закріплення та безпосереднє функціонування передбачених у законі гарантій, що дають змогу кожному вільно реалізувати своє право на судовий захист та поновлення порушеного права [9, с. 1122–1123]. У ширшому розумінні виникає проблема забезпечення вільного доступу до правосуддя не тільки для громадянина або групи громадян, які ініціюють судовий розгляд, але також варто говорити про необхідність забезпечити доступ до правосуддя для представників громадськості. В цьому контексті важливо робити все можливе для участі у судових процесах спостерігачів, журналістів, інших зацікавлених у вирішенні справи осіб. В сучасних умовах належить забезпечити відкритість і прозорість судового процесу, що збільшить рівень довіри громадськості до судової гілки влади.

Чимало науковців, яким у своїй діяльності доводилося досліджувати зміст права на доступ до правосуддя, відзначають його дискусійний характер і водночас залишаються єдиними в тому, що таке право неодмінно має бути визначеним на рівні конституцій усіх демократичних держав, позаяк це дасть змогу отримати додатковий фундаментальний захист у процесі його забезпечення та реалізації.

А. Коренев і В. Горбалінський на основі аналізу нормативно-правових та доктринальних положень виокремили міжнародно-правові стандарти забезпечення права на доступ до правосуддя. З-поміж них зазначено такі: нормативне гарантування права на доступ до суду, передбачення у національній правовій системі механізмів доступу до засобів судового захисту, гарантування права на безкоштовну юридичну допомогу для категорій осіб, які цього потребують, обов'язок враховувати практику Європейського суду з прав людини, вдосконалення юридичного статусу суд-

дів, заборона будь-якої дискримінації права особи на доступ до правосуддя, юридична відповідальність за порушення права на доступ до правосуддя [5, с. 203].

Х.-Х. А. Рубіо і К. Яннібас дослідили можливості усунення бар'єрів для доступу громадськості до правосуддя в Європейському Союзі (першочергово стосовно захисту низки корпоративних прав). Автори виявили чимало проблем з юрисдикцією у Європейському Союзі і США, процесом залучення до справи відповідачів. Дослідники також проаналізували доктрини, які можуть обмежувати доступ особи до суду [10].

Бразильці П.-Е. Родрігес де Соуза, Т. Олімпіо-Феррейра в контексті дослідження доступу до правосуддя сформували перелік принципів, спрямованих на його гарантування [11, с. 115–118]. З-поміж таких принципів – рівність, працовитість, корисність і пропорційність. Рівність доступу до правосуддя учені називають “дискусійною”. Попри те, що у Бразилії уже тривалий час як впроваджено важливі механізми доступності правосуддя, такі як Офіс громадського захисника (функціонує з 1988 року), безкоштовна процесуальна допомога, вчені наголосили на тому, що значна частка населення, яка потенційно потребувала б правової допомоги для звернення до суду, не отримує такої і залишається поза межами правосуддя.

Юрисдикційні (коли спір може розглядатися за правилами цивільного та господарського судочинства), суб'єктивні (вимоги до цивільної процесуальної правосуб'єктності осіб), часові (імперативне визначення строків) і процедурні обмеження (вимоги, що ставляться до форми та змісту позовної заяви, заяви, скарги, а також документів, які мають додаватися), як “потенційні перешкоди” у реалізації права на доступ до правосуддя визначає Н. Сакара [8, с. 71–75].

М. Філіп вбачає розв'язання проблем доступу громадськості до суду за допомогою часткової діджиталізації судової системи. Автор закликає держави до впровадження електронних систем правосуддя, які, на його думку, розв'яжуть чимало проблем доступу до правосуддя через розгляд суперечок онлайн. Наголошується також на тому, що такий підхід – зовсім не наукова фантастика, а реальність у якій є потреба. Розглядаються загальні переваги, недоліки у доступі до правосуддя, надається власна проєкція розвитку судових систем на майбутнє [12].

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі. Судам підвідомчі будь-які звернення, що стосуються захисту прав і свобод людини і громадянина. В Україні кожен громадянин, іноземець чи особа без громадянства мають гарантоване державою право звернутися до суду, якщо вважають, що їхні права чи свободи обмежуються або порушуються. Водночас ефективність звернення до суду, як слушно зауважує О. Балацька, визначається наявністю умов, які б гарантували відсутність фактичних і юридичних перешкод у разі звернення особи до суду, тобто реалізуючи право на судовий захист прав і свобод людини [1, с. 262]. Серед найважливіших таких умов-гарантій визначається дієвість принципу доступу до правосуддя.

Умови, які сприяють чи перешкоджають особі захистити свої права в суді, можуть бути різними. Наприклад, територіальна віддаленість суду для людей з обмеженими можливостями значно ускладнює звернення до суду. Значні судові збори, висока вартість послуг адвокатів та експертів також роблять судовий процес непосильним для значної частини населення навіть у розвинених демократичних країнах світу. Не можна недооцінювати фінансові бар'єри доступу до правосуддя в Україні, де більшість громадян не може дозволити собі кваліфікованого адвоката чи юридичну консультацію.

Пропонуємо власну класифікацію основних груп факторів, які мають вплив на реалізацію права на доступ до правосуддя. Першою групою є соціально-культурні фактори. Це окремі соціальні, демографічні та культурні умови, які сприяють особі у її зверненні до суду. Вони пов'язані з культурними особливостями регіону та індивідуальним сприйняттям права. Правова традиція певного регіону, соціальні (в т. ч. феміністичні) рухи, політичні кампанії, реформи впливають на прийняття особою рішення звернутися до суду. Перешкодою доступу до правосуддя можуть також стати мовні бар'єри, адже люди, які не володіють мовою судочинства, мають додаткові труднощі з судовим процесом і захистом своїх прав.

До другої групи належать так звані матеріальні фактори. До них відносимо створення належної матеріально-технічної бази для роботи суду. У країнах з низьким економічним рівнем життя населення потрібно шукати можливість для часткового або повного звільнення населення від сплати судових зборів, впроваджувати повне державне фінансування судової діяльності, що зробіть правосуддя більш доступним. Вразливим верствам населення потрібно надавати безоплатну (або на пільгових умовах) кваліфіковану юридичну допомогу. Важливою, на наш погляд, є збалансована з середніми доходами населення розумна величина судових витрат.

Географічні фактори впливу становлять третю групу умов, які впливають на доступність правосуддя. Так, у сільських, важкодоступних регіонах люди можуть мати труднощі зі зверненням до суду через значну відстань до суду або його відсутність.

Корупція в судовій системі, яка підриває довіру населення до судової влади, тривалий судовий розгляд справ, а також невинуваті затримки у процесі судового розгляду утворюють четверту групу інституційних факторів.

Наступним фактором впливу є інформаційний. Він пов'язаний з правовою обізнаністю населення. У сучасному світі, попри стрімкий розвиток інформаційних технологій, медіа ресурсів, поширення соціальних мереж, збільшення можливостей у сфері соціальної комунікації, чимало людей не володіють знаннями про основні конституційні права і, відповідно, таке незнання призводить до неможливості їх захисту в суді. Брак базової правової підготовки населення, зокрема в частині роз'яснення їхнього правового статусу, розвитку навичок з підбору документів та доказів для подальшої аргументації позову, брак уявлень про основи функціонування судової системи є перешкодою реалізації гарантованого державою права на судовий захист.

Нестабільність правової системи, політична нестабільність, громадянські конфлікти, пандемії, воєнні дії тощо можуть зробити доступ до суду майже неможливим. Вказані умови становлять шосту групу – дестабілізаційних факторів, які визначають доступність правосуддя.

Запропонований нами перелік факторів впливу на доступ до правосуддя не є вичерпним. Важливо враховувати, що викладені фактори часто взаємодіють між собою і можуть накладатися один на один, створюючи істотні перешкоди на шляху до справедливого та ефективного судового захисту прав людини.

Якщо узагальнити фактори впливу на доступність правосуддя, є сенс говорити про об'єктивний та суб'єктивний виміри права на доступ до правосуддя. Об'єктивний вимір дає змогу розглядати право на доступ до суду як гарантовану державою можливість особи звернутися до судових органів і враховує насамперед такі складові частини, як наявність системи відповідних судів, їх розумна кількість та розташування, забезпечення матеріальної та ресурсної (в т. ч. законодавчої) бази, яка дає змогу органам судової влади належно виконувати свою роботу. Тут говоримо насамперед про потребу створення інфраструктури, яка дає змогу забезпечити кожній особі можливість фізичного звернення до конкретного суду, а також захистити в суді порушені права чи інтереси впродовж розумних термінів. Доступність суду гарантується системою відповідних матеріальних та процесуальних засобів, яка дає особі змогу стати учасником судового процесу і таким способом захистити власні права.

В наш час існує багато наукових досліджень, які аналізують, чи можуть громадяни кваліфікувати свої проблеми як правові, а також чи здатні вони оцінювати окремі події як такі, що підлягають судовому розгляду. З погляду здорового глузду, якщо людина не вбачає своїх проблем як юридичних, вона навіть не намагатиметься отримати доступ до суду чи задіяти інший правовий механізм. Тобто якщо людина некоректно оцінює своє правове становище, то найвірогідніше, обставини зміняться не на її користь. Суб'єктивний вимір доступу до правосуддя стосується кількох важливих аспектів: 1) правової обізнаності громадян у власних правах, в тому числі праві на судовий захист; 2) професійності суддів; 3) дотримання законності процедури залучення інших осіб, які причетні до розгляду справи (присяжних, експертів тощо); 4) неупередженості (безсторонності) суду. Суб'єктивний зріз важливий, позаяк дає можливість говорити про необхідність підго-

товки професійних суддів, а також вироблення єдиних стандартів правової підготовки населення з метою навчання юридичної грамотності.

Отже, у сучасних умовах вбачаємо необхідність не тільки говорити про доступ до правосуддя як про конституційне право особи, одну з найважливіших правових засад, але й досліджувати правовий зміст, механізм реалізації доступу до правосуддя.

Висновки. У демократичній правовій державі ніхто не може бути обмежений у праві на доступ до правосуддя. Кожна особа, чиї права порушено, має мати можливість ініціювати судовий розгляд і брати безпосередню участь в судовому процесі.

Доступ до правосуддя для громадськості містить комплекс умов, які забезпечують справедливий і рівний доступ кожної особи до судового захисту своїх прав, незалежно від її соціального статусу або інших обставин. Вказане також стосується забезпечення відкритості та прозорості судової системи як частини демократичного суспільства. Досягнути успіху у забезпеченні права на доступ до правосуддя можна не інакше, ніж створивши в системі національного права відповідну нормативну базу, а разом з нею й практичні умови для доступності правосуддя. У близькому майбутньому в межах теорії права маємо напрацювати універсальну формулу доступності правосуддя.

Спираючись на проведені дослідження, виокремлюємо основні питання, від першочергового вирішення яких залежить доступність правосуддя. З-поміж них розвиток належної судової інфраструктури з усім необхідним матеріально-технічним забезпеченням діяльності суду, масштабування правового всеобучу населення, розширення доступу представників громадськості стосовно функціонування судової системи, розвиток мереж безоплатної правової допомоги населенню, подолання будь-яких корупційних проявів всередині судової системи, просування у ЗМІ ідеї захисту прав та свобод людини і громадянина як у позасудовому, так і в судовому порядку, забезпечення реалізації принципу людиноцентризму в процесі здійснення судочинства на усіх його стадіях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балацька О. (2020). Доступ до правосуддя як загальна засада кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. № 8. С. 262–268.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950, ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289 (Дата звернення: 02.09.2024).
3. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/4391-dostup-do-sudu> (Дата звернення: 02.09.2024).
4. Конституція України. Закон від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 02.09.2024).
5. Коренев А., Горбалінський В. (2022). Міжнародні стандарти забезпечення права на доступ до правосуддя: адміністративний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 2. С. 201–207.
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966, ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 року. База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (Дата звернення: 02.09.2024).
7. Півненко Л. В. (2023). Проблемні аспекти реалізації права на судовий захист в умовах воєнного стану. *Нове українське право*. Випуск 1. С. 137–143.
8. Сакара Н. (2018). Право на доступ до правосуддя у цивільних справах: правові позиції європейського суду з прав людини та національний контекст. *Право України*. №10. С. 64–85.
9. Brezina T., Bortnyk N., Khomyshyn I. (2020). Access to Justice: Ukraine and Europe. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. Volume 11, Number 4. June. P. 1122–1130.
10. Rubio, J. J. Á., & Yiannibas, K. (2017). Human Rights in Business: Removal of Barriers to Access to Justice in the European Union (1st edition.). Routledge. London. 158 p.

11. Rodrigues de Sousa P. H., Olimpio Ferreira T. (2024) *Direito Natural, Contratualismo e a Efetividade dos Mecanismos de Acesso à Justiça*. *Revista FSA*. Teresina, V. 21. No. 7, Art. 6, Jul. P. 114–126.

12. Philippe M. (2021) Access to justice through online dispute resolution is not science fiction: a practitioner's perspective on the good, the bad and the future. *Access to justice in arbitration: concept, context and practice*: edited by Leonardo V.P. de Oliveira, Sara Hourani. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer. P. 221–249.

REFERENCES

1. Balatska, O. (2020). *Dostup do pravosudiva yak zahalna zasada kryminalnoho provadzhennia* [Access to justice as a general framework of criminal proceeding]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. No. 8. P. 262–268. [In Ukrainian].

2. *Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod* [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] vid 4 lystopada 1950, ratyfikovana Zakonom Ukrainy No. 475/97-VR vid 17.07.97. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289 (Accessed: 02.09.2024). [In Ukrainian].

3. *Kataloh yurydychnykh pozytsii Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy (za rishenniamy, vysnovkamy)* [Catalogue of Legal Positions of the Constitutional Court of Ukraine (based on decisions, opinions)]. *Ofitsiinyi vebсайт Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*. Retrieved from: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/4391-dostup-do-sudu> (Accessed: 02.09.2024). [In Ukrainian].

4. *Konstytutsiia Ukrainy* [The Constitution of Ukraine]. *Zakon vid 28 chervnia 1996 roku No. 254k/96-VR*. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed: 02.09.2024). [In Ukrainian].

5. Korenev, A., Horbalinskyi, V. (2022). *Mizhnarodni standarty zabezpechennia prava na dostup do pravosudiva: administratyvnyi aspekt* [International standards for ensuring the right to access to justice: administrative and legal aspect]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. No. 2. P. 201–207. [In Ukrainian].

6. *Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava* [International Covenant on Civil and Political Rights] vid 16.12.1966, ratyfikovanyi Ukazom Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainy RSR No. 2148-VIII vid 19 zhovtnia 1973 roku. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (Accessed: 02.09.2024). [In Ukrainian].

7. Pivnenko, L. V. (2023). *Problemni aspekty realizatsii prava na sudovi zakhyst v umovakh voiennoho stanu* [Problem aspects of the implementation of the law for judicial protection under the conditions of martial law]. *Nove ukrainske pravo*. Vypusk 1. P. 137–143. [In Ukrainian].

8. Sakara, N. (2018). *Pravo na dostup do pravosudiva u tsyvilnykh spravakh: pravovi pozytsii yevropeiskoho sudu z prav liudyny ta natsionalnyi kontekst* [The right of access to justice in civil cases: principles of the European Court of Human Rights and the national context]. *Pravo Ukrainy*. No. 10. P. 64–85. [In Ukrainian].

9. Brezina, T., Bortnyk, N., Khomyshyn, I. (2020). *Access to Justice: Ukraine and Europe*. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. Volume 11, Number 4. June. P. 1122–1130. [In English].

10. Rubio, J. J. Á., & Yiannibas, K. (2017). *Human Rights in Business: Removal of Barriers to Access to Justice in the European Union (1st edition)*. Routledge. London. 158 p. [In English].

11. Rodrigues de Sousa, P. H., Olimpio Ferreira, T. (2024). *Direito Natural, Contratualismo e a Efetividade dos Mecanismos de Acesso à Justiça* [Natural Law, Contractualism and the Effectiveness of Access to Justice Mechanisms]. *Revista FSA*. Teresina, V. 21. No. 7, Art. 6, Jul. P. 114–126. [In Portuguese].

12. Philippe, M. (2021). Access to justice through online dispute resolution is not science fiction: a practitioners perspective on the good, the bad and the future. *Access to justice in arbitration: concept, context and practice*: edited by Leonardo V. P. de Oliveira, Sara Hourani. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer. P. 221–249. [In English].

Дата надходження статті: 14.09.2024 р.

ACCESSIBILITY AS A FACTOR IN PUBLIC PARTICIPATION IN THE JUDICIAL PROCESS

Abstract: Court accessibility, as an element of the rule of law, plays a significant role in ensuring citizens' right to a fair trial. In modern conditions, it is necessary to analyze the main barriers that may limit public participation in the judiciary. It is argued that removing such barriers can encourage more active recourse to the courts for the protection of legitimate rights and interests, as well as increase public involvement in the judicial process, both through direct participation in court proceedings and through public oversight mechanisms.

The creation of proper preconditions for the administration of justice is of exceptional importance in the establishment and development of modern democracies. It is crucial to build a court system that is effective and accessible to everyone who, by their own will (plaintiff, media representative) or by legal requirement (defendant, witness, expert), becomes a participant in the judicial process.

Access to justice is an important guarantee of the law's effectiveness within the state. It is a significant step toward ensuring the inevitability of legal responsibility and the restoration of justice. At the same time, it is one of the conditions for the establishment of civil society, where every citizen is aware of themselves as a subject of law, capable of using the state's legal protection in cases prescribed by law.

The accessibility of justice is an essential attribute of a rule-of-law state. At the same time, ensuring free access to justice is a global issue, as it exists in many countries around the world. We define fair, impartial, and accessible justice as one of the fundamental conditions for the democratic development of the Ukrainian state on its path to European integration.

In studying the phenomenon of justice accessibility, we assess specific threats and challenges faced by Ukraine and the world in recent years. In our work, we present our own vision of vectors for the terminological development of certain legal concepts that are related to the realization of the individual's right to judicial protection, as established in the Constitution of Ukraine.

Keywords: judiciary, public participation, right to judicial protection, access to justice, participation in the judicial process, judicial reform, democracy, European integration.